

Liegen – het bewust debiteren van onwaarheden – is van alle tijden. Ouders liegen tegen hun kinderen (en noemen dat een leugentje om bestwil). Kinderen jokken tegen hun ouders (over dingen die ze wel of niet hebben gedaan). En ook politici weten al sinds mensenheugenis wat het is om hun kiezers voor te liegen, ook al is de grens tussen het presenteren van aperte onwaarheden en het voeren van politieke propaganda niet altijd even scherp te trekken.

Als dit alles zo is, waarom staat *fake news* dan ineens zo in de belangstelling? Weet men nu beter dat iets niet klopt, omdat de waarheid zoveel sneller is geworden? (Al is de leugen nog zo snel, ...) Of is de oorzaak juist dat onwaarheden dankzij de sociale media veel makkelijker dan voorheen onder een groot publiek kunnen worden verspreid, omdat voor het publiceren van beweringen en meningen geen als sluis werkende redactie meer nodig is?

Het laatste is ongetwijfeld een deel van het antwoord. Maar het is niet het hele antwoord. Want de toenemende verspreiding van leugens zou geen probleem zijn, als daartegenover een minstens even krachtige tegenstroom van waarheden zou staan. Die lijkt te ontbreken. Of als die er is, heeft die minder effect. Soms lijkt het er zelfs op of pogingen de juiste feiten tegenover leugens te stellen eerder als een boemerang tegen de verspreider van die juiste feiten functioneert. Zo zijn diverse van de wat wij populistische of anti-elitaire politici noemen in staat hun achterban te doen geloven dat het juist de waarheidspreekers zijn die *fake news* verkondigen, ook al zijn dat doorgaans gerenommeerde media, zoals *The New York Times* of CNN.

Een van de problemen is dus dat het gezag van de media die traditioneel haast onvoorwaardelijk als geloofwaardig werden beschouwd, door de zgn. populisten met toenemend succes wordt ondermijnd. Hebben die media dat aan zichzelf te wijten? Dat zou je kunnen beargumenteren, als je ziet hoe arrogant medewerkers van een krant als *The New York Times* zich soms kunnen opstellen. 'We only publish the truth', hoorde ik een van hen op een recente bijeenkomst in Amsterdam zeggen. En dat terwijl deze krant bijvoorbeeld in 2003 onder het mom 'My country right or wrong' achter de door president Bush bevolen inval in Irak ging staan. Dat zij haar steun na ongeveer een jaar herzag en zich vervolgens fel tegen de oorlog keerde, doet daaraan niet af, zoals wij juristen altijd graag zeggen.

Een ander, vooral Amerikaans verschijnsel is dat veel mensen zich ondanks de beschikbaarheid van een grote verscheidenheid aan informatiebronnen steeds meer door slechts een enkel medium laten voorlichten en daardoor geen oor voor tegengeluiden en gevoel voor nuance ontwikkelen. Lastig bij dit alles is natuurlijk ook dat de waarheid niet een weten-

schappelijk onomstotelijk vast te stellen fenomeen is, zoals de discussie rond *global warming* of het neerhalen van de MH17 laat zien.

Juridisch is *fake news* of desinformatie lastig te plaatsen. Aperte leugens mogen dan geen bescherming onder de uitingsvrijheid genieten, 'information that shocks, offends, or disturbs' krijgt die bij het Europese Hof voor de Rechten van de Mens al meer dan veertig jaar wel. Gezien de hinder die de politieke machthebbers van *fake news* ondervinden – bijvoorbeeld doordat ze stemmen aan de populisten verliezen of gewenst beleid niet kunnen uitvoeren –, worden op diverse niveaus pogingen in het werk gesteld daartegen dammen op te werpen. De vraag is dan of daarvoor rechtsregels of maatregelen op technisch niveau nodig zijn.

Daarnaast zouden degenen die de sociale media controleren, bij zichzelf te rade kunnen gaan of, als dat niet gebeurt, die sociale media van overheidswege kunnen worden gedwongen de impact van desinformatie te beperken. Voor het laatste zou aanleiding kunnen bestaan, als aan (de) sociale media de juridische aansprakelijkheid voor de negatieve effecten van de verspreiding van desinformatie zou worden toebedeeld. Technologisch zijn de sociale media natuurlijk het best toegerust om deze effecten te voorkomen. Maar dat zou ertoe kunnen leiden dat het kind met het badwater wordt weggegooid en allerlei positieve aspecten van het gebruik van sociale media zouden verdwijnen of onaantvaardbaar zouden worden gelimiteerd.

En als regelgeving de oplossing zou zijn, rijst natuurlijk de vraag op welk niveau die het best kan worden gerealiseerd: nationaal of internationaal. Gezien het grensoverschrijdende karakter van de sociale media ligt het laatste het meest voor de hand. Op Europees niveau lijkt 'Brussel' de logische locatie te zijn. Maar dat zou gezien de politieke ontwikkelingen in landen als Polen en Hongarije, waar anti-Europese partijen aan de macht zijn, nog best veel problemen kunnen opleveren en onaantvaardbaar veel tijd in beslag kunnen nemen.

In de artikelen in dit 'fake'-nummer, die voortspruiten uit een afscheidsbijeenkomst voor Wouter Hins, gaan de auteurs op diverse aspecten van *fake news* in. Wat is *fake news* of desinformatie feitelijk en juridisch? Moet mediageletterdheid worden bevorderd? Welke rol spelen de sociale media daarbij? Wat doet de Raad van Europa en wat zou hij nog meer kunnen doen? En hoe is de situatie specifiek in ons land en bij onze zuiderburen? Is die net zo zorgelijk als in de Verenigde Staten, of hebben wij nog genoeg pluriforme media tot onze beschikking en is de situatie bij ons minder gepolariseerd?

En het is aan u of u het allemaal gelooft of niet.

* Mr. W.F. Korthals Altes is seniorrechter in de rechtbank Amsterdam en redacteur van dit blad.